

орієнтації учнів старшої школи.

БЕРЕЗЕНКО Наталія Олегівна – аспірант кафедри педагогіки та освітнього менеджменту Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка.

Наукові інтереси: формування майбутніх вчителів технологій готовності до професійної орієнтації учнів молодшої школи.

INFORMATION ABOUT THE AUTHORS

ZAVITRENKO Dolores Georgievna – is a Candidate of Pedagogical Sciences, a Senior Lecturer in the Methodology of Preschool and Elementary Education, Volodymyr Vynnychenko Centralukrainian State Pedagogical University.

Circle of scientific interests: formation of future teachers of preparedness technologies for the professional orientation of the pupils of the main school.

ZAVITRENKO Artyom Nikolayevich –

Teacher of the Department of Philosophy, Social and Humanitarian Disciplines, Foreign Languages, Ukrainian and Latin language number 2 Donetsk National Medical University.

Circle of scientific interests: formation of future teachers of preparedness technologies for the professional orientation of high school students.

BEREZENKO Natalia Olegovna – is a Post-Graduate Student of the Department of Pedagogy and Educational Management of the Volodymyr Vynnychenko Centralukrainian State Pedagogical University.

Circle of scientific interests: formation of future teachers of preparedness technologies for the professional orientation of the students of the junior school.

Дата народження рукопису 10. 09. 2018 р.

Рецензент – д.п.н., професор О. С. Радул

УДК 37.091.12

ЄФІМЕНКО Світлана Миколаївна –

кандидат педагогічних наук, старший викладач кафедри педагогіки, психології та корекційної освіти КЗ «Кіровоградський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти імені Василя Сухомлинського»

ORCID iD: 0000-0001-8577-1741

e-mail:svetlanaefs@ukr.net

ПЕДАГОГІЧНА ТВОРЧИСТЬ У ТЕОРЕТИКО-ПРАКТИЧНІЙ СПАДЩИНІ В. СУХОМЛИНСЬКОГО

Постановка та обґрунтування актуальності проблеми. Розвиток суспільства, а тому й розвиток економіки активно рухається вперед. Науково-технічний прогрес характеризується поширенням творчості на різноманітні сфери діяльності. Відповідальними за формування творчого підростаючого покоління є, в першу чергу, педагоги. У зв'язку з цим, сьогодні суспільство висуває потребу у яскравій творчій особистості педагога-новатора, який досконало володіє своїм предметом, використовує інноваційні педагогічні технології у професійній діяльності, творчо розв'язує психолого-педагогічні проблеми. Отже, проблема педагогічної творчості є актуальною і важливою для сучасного педагога.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Творчість, як одна з форм людської діяльності, здавна привертала увагу дослідників. Але, не дивлячись на те, що проблема творчості розвивається давно, досі немає єдиного загального погляду на неї. Адже поняття творчості складне і викликає низку суперечностей. Еволюція психолого-педагогічного дослідження творчості породжувала різні ідеї й відповідно наукові

течії щодо проблеми творчої діяльності людини та породжувала внесок у розвиток дослідження творчості. На основі аналізу досягнень науковців ми виділили такі основні сучасні теорії творчості: когнітивну (Е. Боно, Я. Пономарьов), психоаналітичну (З. Фрейд), гуманістичну (А. Маслоу), інвестиційну (Р. Стернберг, Т. Любард), асоціативну (С. Меднік), компенсаційну (А. Адлер), теорію розвитку творчої особистості (Г. Альтшуллер), стратегіальну (В. Моляко), філософську (О. Лук, Б. Сорокін, В. Цапок, А. Шумилін). В дослідженнях представників кожної теорії поняття творчості виступає в різних значеннях. Воно розглядається як «явище», «активність», «процес», «продуктивна діяльність», «прояв вищих здібностей», «форма діяльності», «форма розвитку», «результат діяльності», «здатність», «механізм», «інтегратор», «трансдукція», «функція мозку», «взаємозв'язок пізнавальних процесів», «самоактуалізація особистості», «здатність переборювати стереотипи», «спосіб компенсації своїх недоліків» «поетапна діяльність мислення у взаємозв'язку з інтуїцією» тощо. Пояснення феномену творчості науковцями дещо різняться. Але всі

вони зводяться до того, що творчість є процесом та результатом продуктивної людської діяльності, здатної породжувати якісно нові матеріальні і духовні цінності суспільного та особистого значення. Ми погоджуємось з дослідниками у тому, що це сприяє самоактуалізації та розвитку творчої особистості.

У сучасній психолого-педагогічній літературі приділяється значна увага змісту поняття педагогічної творчості (О. Дубасенюк, В. Кан-Калик, Н. Кічук, О. Кривильова, Н. Посталюк, М. Поташник, С. Сисоева та інші науковці). Але, оскільки існують розбіжності у визначенні поняття творчості, немає однозначного визначення поняття педагогічної творчості. Так, науковці розглядають творчість педагога як мистецтво й конкретизацію педагогічного ідеалу учителя в системі завдань, які постійно розв'язує педагог в умовах педагогічної праці (В. Кан-Калик і М. Нікандров); як особистісно-орієнтовану взаємодію суб'єктів навчально-виховного процесу (учителя й учня), зумовлену специфікою психологічних взаємовідносин між ними й спрямовану на формування творчої особистості учня, підвищення рівня творчої педагогічної діяльності учителя (С. Сисоева); як пошук оптимального педагогічного рішення у конкретній ситуації (М. Поташник); як педагогічну діяльність, яка відрізняється новизною й оригінальністю й передбачає співтворення (формування, виховання) творчої особистості, що характеризується неповторністю, унікальністю (О. Дубасенюк) тощо. Ми здійснили узагальнення поглядів дослідників на зміст означеного поняття [1]. Поняття творчості педагога розглядається науковцями як майстерний індивідуальний підхід вчителя до навчально-виховного процесу, що обов'язково спрямовано на розвиток особистості як учня так і вчителя.

Сьогодні особливої важливості й сучасного звучання набувають педагогічні погляди Василя Сухомлинського на розуміння понять «творчість» та «творчий педагог». Аналіз проблеми творчості педагога посідає чільне місце у теоретико-практичній спадщині науковця («Павлиська середня школа», «Розмова з молодим директором школи», «Серце відаю дітям», «Сто порад учителеві» та інших). Погляди видатного українського педагога на творчий характер педагогічної діяльності не втратили своєї актуальності й на сьогодні. Існує низка вітчизняних та зарубіжних досліджень, присвячених вивченню теоретико-практичної спадщини науковця. Аналіз ідей В. Сухомлинського щодо розвитку педагогічної творчості висвітлено в роботах М. Антоненя, С. Денисюк, Н. Ничкало, О. Сухомлинської та

інших науковців. Напрацювання В. Сухомлинського залишаються поза часом, оскільки в його дослідженнях до наших днів ми знаходимо відповіді на запити сучасної освіти.

Мета статті – здійснити аналіз наукових поглядів В. Сухомлинського на проблему педагогічної творчості.

Виклад основного матеріалу дослідження. Розглядаючи погляди Василя Сухомлинського на творчість крізь призму сьогодення, необхідно зазначити їх актуальність для сучасного суспільства. В. Сухомлинський вважав, що кожна людина без винятку наділена неповторними індивідуальними особливостями. На думку науковця, завдяки цим особливостям та наполегливій праці людина може стати творцем у своїй справі. Науковець вважав творчість необхідною умовою існування людини і засобом її самопізнання: «Без творчості немислиме пізнання людиною своїх сил, здібностей, нахилів; неможливе утвердження поваги до себе, чутливе ставлення особистості до морального впливу колективу. Без творчого життя особистість не може бути вихованою, без творчості немислимий духовні, інтелектуальні, емоційні, естетичні, ідейні взаємини між особистостями в колективі» [6, с. 71]. Таким чином, Василь Сухомлинський характеризував творчість як вершину духовного життя, показник розвитку інтелекту та емоційно-вольової сфери особистості, засіб всебічного й гармонійного розвитку людини. Ми погоджуємось з науковцем у тому, що завдяки творчості збагачується інтелектуальне, естетичне, емоційно-вольове життя людини, а також розкриваються її індивідуальні особливості. В. Сухомлинський у розвитку творчої особистості учня важливу роль відводив вчителю: «Важко переоцінити роль особистості вчителя, його духовного обличчя в пробудженні й розвитку творчих здібностей, нахилів, талантів учня» [3, с. 105]. За переконаннями науковця, тільки творча особистість учителя може виховати творця.

У своїх працях Василь Сухомлинський надав характеристику творчому педагогу. На думку науковця, такий педагог творчо мислить, здійснює спостереження, займається науковими дослідженнями, перебуває в постійному творчому пошуку рішень психолого-педагогічних проблем, працює над власним інтелектуальним збагаченням, займається критичним та об'єктивним самоаналізом професійної діяльності. Василь Сухомлинський вважав, що педагог не може бути повноцінним вихователем, і тим паче рушієм дитячої творчості, якщо він тільки викладає та працює класним керівником. На

думку дослідника, невичерпним джерелом творчої енергії педагога має бути любов до своєї професії й до дітей. За переконанням В. Сухомлинського, без любові та поваги до особистості дитини, до своєї праці неможливе виникнення натхнення до генерації нових ідей та реалізації творчих задумів. В. Сухомлинський наголошував на тому, що педагог повинен знати вікову психологію, мати добре розвинені перцептивні здібності, розуміти й розділяти дитячі проблеми та радощі, володіти педагогічною етикою, ніколи не забувати про те, що сам був дитиною. Такий підхід Василя Сухомлинського до розуміння ідеалу творчої особистості педагога став підґрунтям для розробки сучасних психолого-педагогічних концепцій формування педагога-творця.

Видатний український педагог принципово важливим вважав творче ставлення вчителя до навчально-виховного процесу. На думку В. Сухомлинського, це зумовлено як складністю і різноманітністю поставлених перед педагогом завдань, так і тим, що учень, як суб'єкт виховання і навчання, постійно знаходиться у стані змін. Науковець відмічав: «Однією з найважливіших особливостей творчості педагога є те, що об'єкт його праці – дитина – повсякчас змінюється, завжди новий, сьогодні не той, що вчора» [7, с. 6]. Перед педагогом постійно виникає необхідність творчого пошуку шляхів досягнення максимальної ефективності своєї професійної діяльності. Тому, на думку Василя Сухомлинського, педагогічна творчість має місце тоді, коли у педагога з'являється бажання бачити результати своєї діяльності кращими, ніж вони є на даний момент. Науковець підкреслює: «<...> самою сутністю педагогічної творчості є думка, задум, ідея, пов'язана з тисячами повсякденних явищ. <...> Творча праця в нашій складній багатогранній справі починається там, де загорається іскра живої, трепетної думки, що шукає відповідь на питання, яке висувається життям. Без питання, без бажання знайти причинні залежності між явищами ця іскра ніколи не загориться. Питання, що запалює іскру творчості, виникає тоді, коли ти хочеш бачити свою справу, свою працю, результати своєї праці кращими, ніж вони є зараз, коли тобі не дає спокою думка: чому твої зусилля не приводять до того, до чого вони, здавалося б, повинні привести?» [5, с. 406]. Отже, за переконанням В. Сухомлинського, змістом педагогічної творчості є розробка та втілення в навчально-виховний процес ідеї, спрямованої на розв'язання професійних завдань чи вирішення психолого-педагогічних проблем.

У стимулюванні педагогічної творчості Василь Сухомлинський важливу роль відводив

самоаналізу творчої педагогічної діяльності: «Одним із секретів педагогічної творчості і полягає в тому, щоб пробудити в учителів інтерес до пошуку, до аналізу власної роботи» [5, с. 398-399]. Рефлексію професійної діяльності науковець розглядав як з'єднувальний елемент між науковою та педагогічною творчістю: «Логічне дослідження аналізу власної роботи полягає в тому, що вчитель зосереджує увагу на якомусь, на його думку, найважливішому в даному випадку боці педагогічного процесу, досліджує, вивчає факти, читає педагогічну й методичну літературу. Так починається вищий етап педагогічної творчості – поєднання практики з елементами наукового дослідження» [4, с. 100]. Отже, В. Сухомлинський вважав, що самоаналіз професійної діяльності породжує прагнення педагога творчо втілювати власні науково-педагогічні напрацювання в реальній навчально-виховний процес. На думку науковця, справжній педагогічний творчості властиві невинне науково-педагогічне дослідження та творче узагальнення результатів своєї праці. Таким чином, трактуючи поняття «педагогічна творчість», В. Сухомлинський підкреслював дослідницьку сутність творчої педагогічної діяльності, уміння педагога глибоко проникати в теоретичний зміст педагогічного явища, осмислювати його. Ми погоджуємось з науковцем у тому, що «<...> педагогічна праця неможлива без елемента дослідження» [5, с. 471]. Отже, В. Сухомлинський вважав, що самоаналіз професійної діяльності породжує прагнення педагога творчо втілювати власні науково-педагогічні напрацювання в реальній навчально-виховний процес. На думку науковця, справжній педагогічний творчості властиві невинне науково-педагогічне дослідження та творче узагальнення результатів своєї праці.

Важливою ознакою творчої діяльності педагога науковець вважав творче застосування у професійній діяльності педагогічного досвіду інших вчителів та постійний самостійний пошук власних психолого-педагогічних рішень професійних проблем. Василь Сухомлинський наголошував на важливості аналізу й переосмислення передового практичного досвіду інших педагогів: «Творче застосування досвіду – це розвиток педагогічних ідей, а також формування власних педагогічних переконань» [4, с. 391].

Аналіз педагогічного досвіду В. Сухомлинського дозволяє визначити прогресивні ідеї науковця щодо розвитку творчості педагога, які співзвучні із завданнями сучасної післядипломної

педагогічної освіти. Так, згідно ідей науковця, серед факторів, які впливають на творчий розвиток особистості педагога, ключовими є мотивація до творчого пошуку ефективних психолого-педагогічних рішень, прагнення до саморозвитку та самовдосконалення у професійній діяльності, інтерес до науково-дослідницької діяльності, цілеспрямованість. У своїх працях науковець наголошує на тому, що формуванню педагогічної творчості сприяє самоосвіта, саморозвиток й самовдосконалення педагога. Зокрема, самоосвіта повинна включати вдосконалення теоретичної та практичної підготовки. Вона має здійснюватись за такими основними напрямками: вдосконалення науково-теоретичної підготовки з фаху, підвищення методичної майстерності, психолого-педагогічне збагачення, поглиблення знань з теорії і практики виховання учнів, загальнокультурний розвиток. В. Сухомлинський наголошував на тому, що важливим фактором розвитку творчого стилю діяльності є особистий приклад та активна позиція директорів та завучів шкіл щодо створення умов для розкриття творчої індивідуальності педагогів. На думку науковця, завдання адміністрації – мотивувати вчителів до опрацювання й колективного обговорення психолого-педагогічної літератури, творчого пошуку власних методичних знахідок та альтернативних рішень психолого-педагогічних проблем, самовдосконалення у професійній діяльності та «<...> пробудження інтересу до творчого осмислення власної праці» [4, с. 400].

Василь Сухомлинський висунув і обґрунтував положення про те, що актуалізація й розвиток творчості особистості залежить від оточення, в якому вона знаходиться. Він підкреслював: «Процес творчості характерний тим, що творець самою працею своєю і її наслідками справляє величезний вплив на тих, хто поруч з ним. Одухотворення й натхнення однієї особистості породжує одухотворення й натхнення в душах інших. <...> Творчість – це незримі ниточки, які об'єднують серця. Якщо ви хочете, щоб людина благотворно впливала на людину, утверджуйте в духовному житті колективу й особистості творчість» [2, с. 95]. На думку Василя Сухомлинського, розвитку творчості педагогів сприяє створення творчої атмосфери в педагогічному колективі. Вона забезпечується шляхом творчої співдружності колег-однодумців, кожен з яких робить свій індивідуальний внесок у колективне вирішення різноманітних психолого-педагогічних проблем.

Висновки та перспективи подальших розвідок напрямку. Теоретико-практична спадщина В. Сухомлинського – це невичерпне

джерело прогресивного досвіду, інноваційної думки, творчих ідей, педагогічної мудрості. Значне місце в ній посідає проблема педагогічної творчості. Погляди науковця на досліджувану проблему є актуальними й в умовах сьогодення.

Видатний український педагог вважав творчість необхідною умовою всебічного й гармонійного розвитку людини. У розвитку творчої особистості учня В. Сухомлинський важливу роль відводив вчителю. У працях науковця творчість розглядається як важлива риса вчителя. На думку науковця, творчість педагога характеризується самостійним творчим мисленням, невпинною науково-дослідницькою діяльністю, роботою над власним інтелектуальним збагаченням, постійним творчим пошуком рішень психолого-педагогічних проблем, умінням здійснювати спостереження, здатністю до критичного та об'єктивного самоаналізу професійної діяльності. Невід'ємними рисами педагога-новатора мають бути толерантність, гуманність, любов та повага до особистості дитини.

Погляди видатного педагога дають змогу глибше зрозуміти природу творчості в роботі вчителя. Вони переконують, як важливо спрямовувати педагога на творчі пошуки власного підходу до педагогічної діяльності. Ключовими факторами впливу на творчий розвиток особистості педагога Василь Сухомлинський вважав мотивацію до творчого пошуку ефективних психолого-педагогічних рішень, прагнення до саморозвитку та самовдосконалення у професійній діяльності, інтерес до науково-дослідницької діяльності, цілеспрямованість. Згідно поглядів науковця, активна позиція директорів та завучів шкіл щодо створення умов для розкриття творчої індивідуальності педагогів, зокрема, створення творчої атмосфери в педагогічному колективі, сприяють формуванню педагогічної творчості.

На основі аналізу наукових поглядів Василя Сухомлинського на проблему педагогічної творчості в контексті сьогоденних педагогічних реалій, зазначимо, що педагогічний доробок педагога-вченого сприяє розв'язанню завдань нової школи України у напрямі формування творчої особистості учня. Тому, перспективи подальшої наукової розвідки ми вбачаємо в глибокому дослідженні проблеми розвитку творчості педагога в умовах післядипломної педагогічної освіти, яке ґрунтується на основних положеннях педагогічної системи В. Сухомлинського.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. Єфіменко С. М. Розвиток інтелектуально-творчого потенціалу майбутнього учителя

технологій у процесі професійної підготовки : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / Єфіменко Світлана Миколаївна. – Кіровоград, 2015. – 376 с.

2. Сухомлинский В. А. Избранные произведения : в 5 т. / В. А. Сухомлинский. – К. : Рад. шк., 1979 – . – Т. 1. : Проблемы воспитания всесторонне развитой личности. Духовный мир школьника. Мудрая власть коллектива (Методика воспитания коллектива) / Пер. с укр. Н. Дангулова; Текст и примеч. подгот. А. Г. Дзевежин. – 1979. – 686 с.

3. Сухомлинский В. А. О воспитании / Сост. и авт. вступ, очерков С. Соловейчик. – М.: Политиздат, 1973. – 272 с.

4. Сухомлинский В. А. Павлышская средняя школа: Обобщение опыта учеб.-воспитат. работы в сел. сред. школе. – 2-е изд. – М.: Просвещение, 1979. – 393 с.

5. Сухомлинський В. О. Вибрані твори : в 5 т. / В. О. Сухомлинський. – К. : Рад. шк., 1976 – . – Т. 4. : Павлівська середня школа / Пер. з рос. М. Зайцева; Розмова з молодим директором / Пер. з рос. М. М. Василькова. – 1977. – 640 с.

6. Сухомлинський В. О. Методика виховання колективу. – К.: Радянська школа, 1971. – 208 с.

7. Сухомлинський В. О. Сто порад учителів. – К. : Рад. шк., 1988. – 310 с.

REFERENCES

1. Iefimenko, S. M. (2015). *Rozvytok intelektualno-tvorchoho potentsialu maibutnoho uchytelia tekhnologii u protsesi profesiinoy pidhotovky*. [Development of the intellectual and creative potential of the future teacher of technology in the process of training]. Kirovohrad.

2. Suhomlinskiy, V. A. (1979). *Izbrannyye proizvedeniya: v 5 t. T. 1.: Problemyi vospitaniya vsestoronne razvitoi lichnosti. Duhovnyi mir shkolnika. Mudraya vlast kollektiva (Metodika vospitaniya kollektiva)*. [Problems of education of a fully developed personality. The spiritual world of the schoolboy. Wise power of the collective (Methodology of the upbringing of the collective)]. Kyiv: Radyanska shkola.

3. Suhomlinskiy, V. A. (1973). *O vospitanii*. [About education]. Moscow: Politizdat.

4. Suhomlinskiy, V. A. (1979). *Pavlyshskaya srednyaya shkola: Obobschenie opyta ucheb.-vospitat. raboty v sel. sred. Shkole*. [Pavlysh secondary school: Generalization of the experience of teaching and educational work in rural secondary school]. Moscow: Prosvetshenie.

5. Sukhomlynskyi, V. O. (1977). *Vybrani tvory: v 5 t. T. 4.: Pavlyska serednia shkola. Rozmova z molodym dyrektorom*. [Pavlyska high school. Talk with a young director]. Kyiv: Radyanska shkola.

6. Sukhomlynskyi, V. O. (1971). *Metodyka vykhovannia kolektivu*. [Methodology of education of the collective]. Kyiv: Radianska shkola.

7. Sukhomlynskyi, V. O. (1988). *Sto porad uchyteliv*. [One hundred tips for the teacher]. Kyiv: Radianska shkola.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

ЄФІМЕНКО Світлана Миколаївна – кандидат педагогічних наук, старший викладач кафедри педагогіки, психології та корекційної освіти Комунального закладу «Кіровоградський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти імені Василя Сухомлинського».

Наукові інтереси: діагностика та розвиток інтелектуально-творчого потенціалу педагога.

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

YEFIMENKO Svitlana Mykolaivna – Candidate of Pedagogic Sciences (Ph. D.), Senior Lecturer of the Department of Pedagogy, Psychology and Correctional Education of the Municipal Institution «Kirovograd Regional Institute of Postgraduate Pedagogical Education named after Vasyl Sukhomlynsky».

Circle of scientific interests: diagnostics and development of intellectual and creative potential of the teacher.

Дата надходження рукопису 01. 09. 2018 р.

Рецензент – д.п.н., професор М. В. Анісімов

УДК: 371.48

ЛУНГОЛ Ольга Миколаївна – кандидат педагогічних наук, старший викладач кафедри фізики та інформаційних технологій №2 Донецького національного медичного університету
ORCID ID 0000-0001-8128-0072
e-mail: lunhol_o_m@ukr.net

СУХОВІРСЬКА Людмила Павлівна – кандидат педагогічних наук, старший викладач кафедри фізики та інформаційних технологій №2 Донецького національного медичного університету
ORCID ID 0000-0003-0353-9354
e-mail: suhovirskaya2011@gmail.com

MOTIVATION OF STUDY IN THE PRISM OF MODERNITY THROUGH THE REALIZATION OF VASILY SUKHOMLINSKY WORKS

Analysis of recent research and publications. At the present stage of the society

transformation the external (social) motives of education changing constantly. This process